

nem actus a Patre in Filium explicatam esse vidimus. « Spiritus veritatis docebit omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet loquetur. » Ideo veritas absoluta, quae essentialiter una est et non multiplicabilis ac principium omnis veritatis participatae, non modo in Patre et Filio est sed etiam in tertio, qui est Spiritus, quia sicut in Filio ita in Spiritu est veritas communicata manens una numero: « Spiritus veritatis docebit omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso. » Iam vero Iesus Christus Filius Dei is est, a quo ipse Spiritus veritatis communicatam habet perfectionem absolutam, qua docet omnem veritatem. « Ille me clarificabit, quia de meo accipiet (ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαλήσει) et annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. » Hinc intelligitur, Spiritum non modo esse veritatem absolutam; sed etiam relative Spiritum veritatis, quae veritas est Filius. De hac communicatione veritatis ac proinde naturae sicut a Patre ita a Filio in procedentem ab utroque Spiritum Sanctum distinctius agimus in Tractatu de Trinitate (Sect. III.).

Quod nunc ad nos pertinet, constat solius veri Dei esse dare, mittere Spiritum veritatis, qui doceat omnem veritatem, idque ita ut mittens sit principium ipsius Spiritus veritatis. Et sane haec affirmantur de Deo Patre utpote prorsus divina, quae creaturae cuiusque essentialiter et evidenter repugnant. Atqui haec eodem modo, quo Patri, Filius Christus Iesus sibi vindicat, et vindicat hac ratione, quod omnia, quae sunt Patris, sunt etiam ipsius Filii. Ergo verus et unus cum Patre Deus est.

3°. Reliqua quae initio huius partis proposuimus, paucis indicasse sufficiat. Manenti in se tamquam in principio omnis gratiae et vitae supernaturalis promittit Christus fructum multum; vicissim vero non manens in Christo vitam non habet Io. XV. 5. 6. Diligenti se promittit sicut dilectionem a Patre, ita pari omnino modo ut bonum supremum dilectionem suam; atque in homine dilecto et dilectore promittit sicut mansionem Patris, ita mansionem suam tamquam unam et eandem: « qui autem diligit me,

diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei me ipsum.... et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus » Io. XIV. 21. 23. cf. I. Io. I. 3; II. 24; Eph. III. 17. Huc etiam pertinent apprecationes, quibus solemne est Apostolis salutare fideles initio et fine epistolarum: « gratia vobis et pax a Deo Patre et Iesu Christo Domino Nostro; gratia D. N. Iesu Christi cum omnibus vobis. » Haec vero sive per se spectentur, sive consideretur aequalitas, qua Christus Deo Patri coniungitur, dici nullo modo possunt nisi de uno vero Deo.

THESIS V.

Divinitas Iesu Christi demonstratur ex cultu divino ei in Scripturis vindicato

« Verae et unius cum Patre divinitatis rationi respondet ratio cultus quem soli vero Deo deberi et quem ad ullam creaturam transferre nefas esse constat; supremum videlicet cultum adorationis, atque fidei, spei et charitatis plenissimum obsequium Christus tam ipse tum per suos praecones Apostolos sibi aequae ac Patri deferendum esse docet » ac praecipit. »

I. Consideretur primum aequalitas honoris supremi et cultus adorationis, quem Christus Iesus cum Deo Patre sibi postulat et Scripturae universae ei vindicant. Protestatur Deus: « ego Dominus, hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo » Is. XLII. 8. Et sane constat hoc fundamentum esse omnis religionis sive sanae rationis lumine cognitae sive revelatae. « Dominum Deum tuum timebis et ei soli servies... ipse est laus tua et Deus tuus » Deut. X. 20. « Non est similis tui in diis Domine... omnes gentes adorabunt te Domine et glorificabunt nomen tuum... tu es Deus solus » Ps. LXXXV. (86). 8-10.

Atqui Christus Dominus primis generatim postulat, « ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem » Io. V. 23. Ne vero analogia tantum comparatio institui putetur, huiusmodi interpretationem excludunt verba ipsa; eodem enim modo exprimitur actus relatus ad Filium sicut relatus ad Patrem (ὡς πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα); excludit contextus, in quo sententia citata est re-

prehensio Iudaeorum, qui fidem et honorem ei recusabant, quando « Patrem suum (πατέρα ἰδίον) dicebat Deum, aequallem se faciens Deo » (ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ θεῷ); excludunt Scripturae universae, in quibus haec honoris aequalitas constanti et manifestissima doctrina proponitur. Christo enim defertur aequalis cum Patre adoratio et glorificatio in coelo et in terra Phil. II. 10. coll. Rom. XIV. 10-12; Heb. I. 6; 2. Pet. III. 18; Apoc. V. 13; unum est regnum Dei Patris et Iesu Christi Eph. V. 5; Apoc. XI. 15; XII. 10; unus thronus Heb. I. 13. (cum parallelis); Apoc. XXII. 1. 3; una claritas Apoc. XXI. 23; iidem sunt primitiae Leo et Christo Apoc. XIV. 4; iidem sacerdotes Apoc. XX. 6.

II. Speciatim postulatur Iesu Christo Filio Dei cultus supremus fidei, spei et charitatis.

a) Iubemur credere sicut in Deum ita in Filium Dei Iesum Christum. « Creditis in Deum, et in me credite » Io. XIV. 1. (1). Proponit autem Christus se ipsum non solum ut obiectum (materiale) fidei, quod credendum, sed ut obiectum princeps, ut eum scilicet, in quem credendum sicut in Deum, adeoque ut obiectum simul formale fidei, propter cuius auctoritatem credendum est. Hoc iam patet ex aequalitate fidei, quam postulat in Deum et in se ipsum. Praeterea fides in Filium Dei exhibetur ut fundamentum remissionis peccatorum, iustificationis et vitae aeternae; unde qui non credit, iam iudicatus est, « quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei » Io. III. 18. 36; VI. 47; XI. 25; Act. X. 43; XVI. 31; XXVI. 18; Gal. II. 16; 1. Pet. I. 8. 9; 1. Io. III. 23. Cognitio Patris, qui est solus verus Deus praeter quem Deus alius non est, et cognitio Iesu Christi Filii Dei pari gradu est vita aeterna: « haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum (2), et quem misisti Iesum Christum » Io. XVII. 3. Co-

(1) Πιστεύετε εἰς τὸν θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε SS. Hilarius, Augustinus aliique PP. et plures Codd. versionis antiquae habent: credite in Deum et in me credite (Vide Sabatier Vers. Itala).

(2) Ἦνα γνωσκαὶ σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν. Particula μόνον pertinet ad praedictum ἀληθινὸν θεόν non autem ad pronomen te, adeoque resolvitur debet propositio ita: ut cognoscant te verum Deum, qui unus et solus Deus est exclusa alia quavis divinitate; non autem: te qui solus exclusa quavis alia persona es Deus verus. Vide de Trin. th. III. Coroll. 2.

gnitio relata ad Patrem et ad Filium significatur esse eiusdem ordinis, uno enim et eodem verbo exprimitur relata ad obiectum complexum in connumeratione: « te et Iesum Christum. » Haec cognitio unius et alterius est vita aeterna; cognitio inchoata per fidem pertinet ad causam formalem et intestinam vitae inchoatae, cognitio perfecta in visione est causa formalis vitae consummatae et beatae. Efficenter vero Christus sicut Pater « dat vitam aeternam » v. 2, licet haec potestas Filii sit communicata a Patre. « Factus est Christus minister, hoc est mediator, ait s. Cyrillus (De recta fide. Opp. T. V. P. II. sect. ultima p. 120), non ut alteri fidem conciliaret, sed ut sibi ipsi et Patri per se ipsum; Deus igitur secundum naturam est.... Si Deus praedicatur Christus, bene res habet; Deo enim servire invenimur; si autem humanitas tantum mensura eius est, exinanita est ratio fidei nostrae, quae homini et non Deo nos coniungit. »

De discrimine a PP. observato inter haec duo: credere in aliquem et credere alicui vel aliquid, confer Petavium de Trin. I. II. c. 12. n. 12. Credendum sane erat etiam Baptistae ceterisque Dei legatis, et credenda erant quae nomine Dei annuntiabant, attamen Ioannes a baptizavit... dicens in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est in Iesum » Act. XIX. 4. cf. Io. I. 7. (1). Hinc diversa est ratio et ipsa forma docendi; alii nuntii sunt, Christus vero ut auctor doctrinae « erat docens sicut potestatem habens » Matth. VII. 29. coll. vv. 22. 23; V. 21 sqq.; Luc. VI. 5. Confer etiam Matth. XXVIII. 18; Luc. X. 22; Heb. I. 1. 2. « Filius quidem quasi a Patre veniens principali auctoritate dicebat: ego autem dico vobis; servi autem quasi a Domino serviliter, et propter hoc dicebant: haec dicit Dominus

(1) « Ut credatis in eum (quem Pater misit), non ut credatis ei. Sed si creditis in eum, creditis ei, non autem continuo qui credit ei, credit in eum. Nam et daemones credebant ei, et non credebant in eum. Rursus etiam de Apostolis ipsius possumus dicere, credimus Paulo; sed non credimus in Paulum... Credenti enim in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius in iustitiam. Quid est ergo credere in eum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, et eius membris incorporari » s. Aug. in Io. tract. 29. n. 6. cf. S. Th. 2. 2. q. 2. a. 2.

Iren. I. IV. c. 36. n. 1. al. c. 70. Ita et Tertull. de carne Christi c. 14: « a Christo numquam est dictum: et ait mihi angelus, qui in me loquebatur (Zach. II. 3); sed nec quotidianum illud prophetarum omnium: haec dicit Dominus. Ipse enim erat Dominus coram ex sua auctoritate pronuntians: ego autem dico vobis. »

b) Pariter Christus Iesus dicitur simpliciter « spes nostra » 1. Tim. I. 1. Ita autem est spes nostra, ut non sit in aliquo alio salus, nec aliquid aliud nomen sit sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri Act. IV. 12. Ipse est, qui promittit omni loco et omni tempore se suis adfuturum; seque facturum eo modo, quo Pater ipse facit (cf. supra p. 29), quidquid petierint in suo nomine, ut in ipso sit omne praesidium, in ipso suorum omnium pax medias inter persecutiones Matth. XVIII. 19. 20; XXVIII. 20; Luc. XXI. 15; Io. XIV. 13. 14; XV. 5; XVI. 33.

Neque solum in ipso est spei nostrae motivum et ratio, sed est ipse eiusque visio, ut in se est, etiam spei obiectum, tamquam ultimus finis obtinendus. « Nondum apparuit quid erimus; scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat seipsum, sicut ille sanctus est » 1. Io. III. 2. 3. Visio quae hic describitur ut obiectum spei, est certe ultimus terminus et eadem omnino ac illa, de qua dicitur: « beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt; » « quoniam angeli in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est; » « videbimus tunc facie ad faciem » Matth. V. 8; XVIII. 10; 1. Cor. XIII. 12. Atqui apud Ioannem Filius Dei Iesus Christus is est, cuius visio, sicuti est, claritatem tribuit et beatitudinem filiorum Dei; est enim ex evidenti contextu idem ille obiectum visionis, de cuius manifestatione et adventu sermo erat in antecedenti cap. II. 28, et de quo in continenti oratione cap. III. 5. 8. dicitur: « ille (ἕξενος) idem, qui v. 2. et 3. dicitur sanctus ἕξενος ἄγνος, et a nobis videndus sicuti est) apparuit, ut peccata nostra tolleret, et peccatum in eo non est... In hoc (ἐξ τούτου) apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. » Ergo Filius Dei est spei obiectum, et eius visio

beatitudo suprema, eo modo, quo obiectum spei solus verus Deus esse potest. Vide etiam Phil. I. 23; Tit. II. 13; Apoc. XXII. 17. 20. cf. Io. XVII. 24.

c) Postremo Iesus Christus proponitur ut obiectum dilectionis, quae sit super omnia, ceterisque insigniatum characteribus soli charitati Dei propriis. Sicut primum et maximum mandatum est: « Dominus Deus tuus Deus unus est, et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo » etc. Marc. XII. 29. 30. (cum parallelis); ita Christus Iesus Io. XIV. XVI; 1. Io. II. non solum dilectionem erga se et dilectionem erga Patrem, mansionem suam et mansionem Patris in fidelibus tamquam unam coniungit (th. IV.), sed etiam verbis expressis amorem erga se postulat super omnia Matth. X. 37.

Hinc iubentur fideles, « omnia facere in nomine Domini Iesu Christi » Col. III. 17; praecipitur, ut « non sibi vivant sed Christo, » atque toti sive in vita sive in morte sint « Domini qui mortuus est, ut et mortuorum et vivorum dominetur » 2. Cor. V. 15; Rom. XIV. 7-9. Hoc unum desiderat Apostolus, « ut magnificentur Christus sive per vitam sive per mortem; » ita se comparatum proficitur, ita omnes fideles comparatos esse vult, ut nihil sive in coelo sive in terra eos separare valeat « a charitate Christi; » (1) quae eadem est ac « charitas Dei in Christo Iesu Domino nostro » Rom. VIII. 35. sqq.

d) Omnia quae in hac thesi dicta sunt, egregie confirmari possunt ex formula initiationis et consecrationis « in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti » Matth. XXVIII. 19.

(1) SS. Patres intelligunt charitatem nostram erga Christum, ut fatetur Toletus, qui tamen praefert interpretationem aliam, ut charitatem Christi erga nos Apostolus commendat. At etiamsi nomen « *charitas Christi* » hoc modo intelligas, quoad rem ipsam Apostolus certe loquitur de charitate nostra erga Christum, quae respondeat charitati Christi erga nos, dum velut provocat tormenta omnia et mortem ipsam: « quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia... in his omnibus superamus (quae est dilectio nostra erga Christum) propter eum, qui dilexit nos » (quae est dilectio Christi erga nos excitans dilectionem nostram: « nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos » 1. Io. IV. 19).

quam fidei cristianae compendium ac symbolum esse vidimus, ubi de unitate et distinctione egimus SS. Trinitatis (De Trin. th. III.). Nunc autem conferantur cum illis verbis institutionis loca alia Act. II. 38; VIII. 16; X. 48; XIV. 5. ubi initiati baptismo dicuntur baptizati « in nomine (ἐν τῷ ὀνόματι, ἐν τῷ ὀνόματι) Domini Iesu. » Etiam si non putemus verum, his verbis Actuum enuntiarum formam, qua Apostoli usi sint in conferendo sacramento (1); certe tamen indicatur, quoad rem idem esse appellare auctoritatem dignitatemque Domini Iesu, a quo sit efficacia et in quem sit consecratio et initiatio in baptismo, ac appellare ipsum nomen Patris et Filii et Spiritus Sancti. Sicut igitur ex forma baptismi alibi demonstravimus, unum nomen essentialia, unam divinam essentialiam Patris et Filii et Spiritus Sancti; ita ex collatione II. co. Act. argumento alio demonstratur una Iesu Christi Filii incarnati divinitas cum Patre et Spiritu Sancto. « Attende quid dixerit Christus, cuius doctrinam veraciter tenuit Petrus. In nomine quippe Patris et Filii et Spiritus Sancti gentes baptizari debere praecepit. Hoc praeceptum Petrus tenacissime custodivit... et sciens unum esse nomen Trinitatis et illud verum dixit, quia excepto nomine Christi non est aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri; et quod docuit baptizari in nomine Iesu Christi, in uno baptizavit nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Nulla est enim in Trinitate diversitas naturalis nominis, ubi est ipsa unitas naturalis » s. Fulgent. Fragment. 37. ex libris contra Fabianum.

Proposita in hac et antecedentibus thesibus evangelicae et apostolicae praedicationis summa capita ita comparata sunt, ut tum singula tum multo magis omnia simul in complexu spectata vera esse non possint immo manifesto absurda sint et impia, nisi Christus Dei Filius sit verus

(1) Ex singulari privilegio Apostolos aliquando hac forma usos esse multi Scholastici putabant, quam opinionem ut probabilem esse evinceret, Aug. Orsi duo scripsit volumina. Pro sententia opposita, quae nobis vera videtur, legi potest inter alios Harduinus in dissertatione, quae exstat in Thesauro Zachariae T. X.

Deus; hanc enim veritatem omnia et singula vel tamquam principium et fundamentum supponunt, vel explicite sin minus his verbis certe quoad rem ipsam enuntiant aut implicite saltem comprehendunt. Propositio ergo: Iesus Christus Dei Filius est verus Deus, sive haece verbis in Scripturis legatur sive non legatur, est enthymematis antecedens necessario verum, ut universa doctrina biblica paulo ante descripta, quae ex illo antecedenti et non nisi ex illo consequitur, vera esse possit; vel si mavis, ea propositio est consequens comprehensum plenissime in exposita doctrina s. Scripturae tamquam in enthymematis antecedenti. Quodsi ergo in Scripturis Christus etiam expresse dicitur *Deus*, sensus appellationis ex declaratis hactenus doctrinae capitibus definitur, ut non possit esse improprie et analogus; sed necessario intelligatur unus verus Deus, praeter quem Deus alius non est. Explicitam hanc Dei appellationem et deitatis Christi praedicationem, quae omnia antecedentia argumenta in summam colliguntur, et cuius vis ac valor vicissim ex antecedentibus intelligitur, superest ut demonstremus.

THESIS VI.

Declaratur disserta divinitatis Iesu Christi praedictio in ss. Scripturis.

« Sicut doctrina Scripturarum in antecedentibus proposita manifesto comprehendit dogma divinitatis Iesu Christi Filii Dei, ita nomine etiam expresso Christus Deus esse declaratur; nam 1° collatis citationibus in libris novi Testamenti ex Scripturis veteris Testamenti Iesus Christus is ipse esse ostenditur, qui in veteri Testamento nomine incommunicabili יהוה unum verum Deum se revelavit; 2° Scripturis novi Testamenti per se spectatis idem Iesus Christus Deus, Deus verus, Deus magnus, Deus super omnia disserte praedicatur. »

I. Ad demonstrandam primam partem huius propositionis plura suppeterent testimonia; non tamen utemur nisi iis, in quibus nullum aliqua specie probabilitatis moveri potest dubium, quin et in veteri Testamento dicta sint de Deo

Israelis יהוה, et in novo Testamento tamquam dicta de Iesu Christo adferantur.

Ps XCVI. (heb. 97.) describitur verbis magnificis apparitio aliqua Dei יהוה in orbe terrarum; apparitio inquam ipsius Dei, qui constanter est subiectum orationis, et qui dicitur esse יהוה Dominus universae terrae. « Dominus יהוה regnavit, exultet terra, laetentur insulae multae..... Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini יהוה, a facie Domini omnis terra... Viderunt omnes populi gloriam eius... Adorate (heb. adoraverunt vel adorent) eum omnes angeli eius. Audivit et laetata est Sion, et exultaverunt filiae Iudae propter iudicia tua Domine יהוה. Quoniam tu Dominus יהוה altissimus super omnem terram ». Atqui Paulus Heb. I. 6. docet, illum cuius apparitio in Psalmo describitur, esse Filium Dei Iesum Christum. Deus, inquit Apostolus, introducit in hoc Psalmo primogenitum in mundum h. e. Deus ut auctor princeps Psalmi describit ingressum primogeniti in mundum, et hunc primogenitum, dum ingreditur mundum, angeli eius adorare iubentur. « Et eum iterum (h. e. alio loco Scripturae in comparatione cum praecedenti Apostoli citatione) introducit (εἰσαγαγῆ) in descriptione a se inspirata) primogenitum in orbem terrarum, dicit: et adorent eum omnes angeli Dei. » Ergo evidenter Deus יהוה cuius ingressus in orbem terrarum describitur in Psalmo, et quem in suo ingressu angeli ut Deum adorare iubentur, est primogenitus Iesus Christus.

Paris evidentiæ est sententia Apostoli Heb. I/10-12, ubi testatur, verba quae Ps. CL. (102.) dicta sunt de Deo Israelis יהוה nec de alio dici possunt, in Psalmo ipso dicta esse de Filio Dei Iesu Christo. Sed de hoc testimonio superius iam actum est (th. IV. n. I.).

Mal. III. 1 (heb. 3) loquens inducitur Deus יהוה. « Ecce ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam. » Igitur is ante cuius faciem angelus viam praeparare dicitur, praedicatur et est Deus יהוה. Atqui evidenter declarant Evangelistae et Christus ipse, hunc ante cuius faciem apud prophetam angelus mitti et viam parare dicitur, esse Iesum Christum. « Initium evangelii Iesu Christi

Fili Dei (fuit), sicut scriptum est in Isaia propheta (1): ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te » Marc. I. 2; Matth. XI. 10; Luc. VII. 27. Ergo ipse Iesus Christus, ante cuius faciem viam praeparaturus praedicatur Baptista, declaratur nomine expresso Deus יהוה. Discrimen inter textum, ut est apud Malachiam et ut citatur in novo Testamento, observatione dignum est. Quod in veteri Testamento, minori distinctione, idem in N. T. distinctius enuntiatur, sicut vaticinio ante suum complementum et in ipsa iam completionem ex natura sua convenit; vel si mavis, discrimen est, quale inter vaticinium et vaticinii declarationem, inter prophetiam et evangelium expectari potest. In V. T. ratio habetur unitatis naturae divinae: Deus est qui mittit ante faciem suam; in N. T. etiam distinctio personarum clare indicatur: alius est cui appropriatur missio angeli, alius ante quem mittitur: ego mitto ante te; uterque vero est idem unus verus Deus יהוה qui loquitur apud Malachiam.

Eodem modo Iesus Christus, cuius viam paravit Baptista, Deus יהוה appellatur Marc. I. 3. coll. Is. XL. 3: « Parate viam Domini » יהוה פני דרך

Io. XII. 37. conqueritur s. Evangelista, quod « cum (Iesus) tanta signa fecisset, non credebant in eum » (εἰ; αὐτοῦ). Tum hanc incredulitatem praedictam esse commemorat adducens primo vaticinium ex Is. LIII. deinde alterum ex Is. VI. Capite hoc VI. propheta describit visionem divinam, qua in anno mortis Oziae regis ostensa est ei gloria Domini Dei exercituum: « regem Dominum exercituum vidi oculis meis » (2), qui loquens in splendore gloriae suae iussit prophetam nuntiari populo Israel ea, quae Ioannes refert v. 40. Subdit autem continuo Evangelista v. 41: « haec dixit Isaïas, quando vidit gloriam eius (ταῦτ' εἶπεν αὐτοῦ), et locutus est de eo » (περὶ αὐτοῦ). Pronomen eius, de eo v. 41. manifesto refertur ad Iesum, cui quod non crediderint, exprobat Iudaeis, et de quo dixerat

(1) Vide de hac citandi ratione cl. P. Patrizi in Evangel. I. III. dissertat. 45. n. 17.

(2) אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֵי

v. 37: « non credebant *in eum*. » Isaias itaque vidit e. VI. gloriam Dei exercituum; atque Ioannes disserte testatur hunc, de quo ibi loquitur et cuius gloriam vidit Isaias, esse Iesum Christum, cui Iudaei fidem negabant. Hic ergo iterum expresso nomine Christus declaratur esse יהוה צבאות; Deus exercituum.

Pluribus opus non est. Solum adverto, ipsam nominis יהוה explicationem: « ego primus et novissimus, » qualis in prophetis reperitur Is. XLI. 4; XLIV. 6; XLVIII. 12. (vide Tract. de Deo th. XXII.), disserte enuntiari de Iesu Christo Apoc. I. 17; II. 8; XXII. 23. coll. vv. 12. 16. 20. Cf. Bellarmin. de Christo I. c. 4.

II. Diximus in thesi non solum comparatione locorum V. T. ad quos appellatur in N. T., sed etiam in libris N. T. per se spectatis expresso nomine Iesum Christum praedicari Deum.

Testimonium Heb. I. 8. quamvis secundum rem potius pertineret ad classem alteram de qua n. I. dictum est, secundum verba tamen hic proprium locum habet, quia praescindendo etiam a textu V. T. Apostolus ipse evidenter Christum appellat *Deum*, cuius thronus aeternus. Ad demonstrandam scilicet Christi eminentiam super angelos docet Paulus, verba Ps. XLIV. (heb. 45.) 7. dicta esse ad Filium Dei Iesum Christum, cuius in illo Psalmo desponsatio cum Ecclesia celebratur: « thronus tuus, *Deus*, in saeculum saeculi » etc. Nomen *Deus* esse vocativum ad Filium, omnino constat. Non potest esse nominativus, ac si Deus diceretur thronus eius, ad quem sermo dirigitur; quis enim unquam audivit Deum esse thronum alicuius? Quod vero aiunt nonnulli ex Rationalistis, hoc significare idem ac: Deus firmabit thronum tuum, non est interpretatio verborum Scripturae, sed alia omnino ab ipsis excogitata sententia. Hac venia concessa, quidquid libnerit, quisque reperiet in Scripturis. Praeterea si eo modo intelligeretur, vel locus nullum argumentum contineret ad demonstrandum id, quod Paulus voluit, vel certe nulla esset proportio cum argumento immediate praecedenti v. 6. et subsequenti v. 10. Denique ita ut diximus, locum certe intellexerunt non modo ss. Patres

sed etiam Aquila, Paraphrastes chaldaicus, interpres arabicus (in Polyglottis) (1). Non posse nomen *Deus* accipi pro genitivo, ut in Ps. alii ex grege Rationalistarum voluerunt, in textu Pauli est evidens et etiam in Psalmo clarissimum; verba enim כִּסֵּאֵךְ אֱלֹהִים non possunt significare « tuus thronus Dei. » Absque ulla enim ratione constructio irregularis confingitur (2), nec ulli veterum interpretum talis verborum inversio unquam in mentem venit. Vide Hengstenberg Christol. T. I. p. 116. sqq.

Confessio Thomae Io. XX. 28, quae a Christo ipso approbatur et laudatur, clarior est quam ut absurdâ cavillatione a Theodoro Mopsuesteno excogitatâ et ab eius discipulo Nestorio adoptatâ eludi possit. Theodorus quippe, ut refertur in Concil. V. Act. 8^a (Harduin. T. III. p. 199.), deinde Nestorius, ut constat ex eius sermone VII. n. 8. (Opp. Marii Mercat. ed. Garnerii P. II. p. 34.), verba interpretati sunt tanquam exclamationem admirantis directam non ad Christum redivivum, sed ad Deum qui Christum suscitavit (3). Refutatur cavillus praeter argumentum certissimum intellectus catholici argumento interno: quia a) Thomas verba haec dixit ad ipsum Iesum et de Iesu, qui visibilis coram

(1) Ὁ θρονος σου τις αιωνων Aquila Ps. 45. 7; ita et arab. « o Deus, » et chald.: « thronus gloriae tuae, Deus יהוה, stabilis in aeternum. » Eodem sensu habent LXX., Symmachus, Theodotian: ὁ θρονος σου, ὁ θεος, τις αιωνων του αιωνος (vel αιωνος).

(2) Si nomen *Deus* esset in genitivo, pronomen suffixum illi non autem nomini *thronus*, quod est *nomen regens*, ex regulis grammaticae hebraicae amexum esse deberet (Gesenius Sprachgeb. §. 194). In exceptionibus allatis a Gesenio (l. c.) ex Lev. VI. 3; Ezech. XVI. 27; XVIII. 7; Ps. LXXI. 7. nomen non est in genitivo sed est appositum. Ex Levi XXVI. 42. בְּרִיתִי יַעֲקֹב foedus meum cum Iacob, nihil efficitur; ibi enim pronomen suffixum est ad nomen regens, quia genitivus est nomen proprium, quod suffixa non recipit.

(3) « Si quis defendit impium Theodorum, qui dixit, aliam esse Deum Verbum et alium Christum... Iste enim et confessionem quam fecit Thomas, eum palparet manus et latus Domini post resurrectionem dicens, Dominus meus et Deus meus, inquit non esse dictam a Thoma de Christo, sed ad miraculum resurrectionis stupefactum Thomam glorificasse Deum, qui Christum resuscitavit... Si quis igitur defendit praedictum impium Theodorum et impia eius conscripta... talis anathema sit. » Concil. V. Act. 8. capit. 12. (Harduin. Concil. T. III. p. 199.)

adstabat: « respondit Thomas et dixit ei (εἶπεν αὐτῷ), Dominus meus et *Deus meus*; » quia *b*) verbis illis enuntiavit professionem fidei de Iesu Christo, ut clarum est ex responsione Christi: « quia vidisti me Thoma, credidisti. » Sine ullo itaque dubio tum Thomas ex « incredulo » per gratiam Christi factus iam « fidelis, » tum Paulus disserte Iesum Christum *Deum* praedicant.

Tit. II. 13: « Expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei Salvatoris Nostri Iesu Christi ἐπιφανεῖαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Hoc loco particula *et* non distinguit duas personas, ut « magnus Deus » intelligatur Pater, a quo discernatur Salvator Iesus Christus; sed particula coniungit duo praedicata unius et eiusdem personae Iesu Christi, qui est magnus Deus et Salvator noster. Id patet primo inde, quia nomen utrumque μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος comprehenditur sub uno articulo τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος. Si personae duae essent, repetitio articuli foret necessaria τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν I. X. (1). Exempla constructionis, ubi praedicata unius personae iunguntur sine repetitione articuli, cum contra appellationes distinctarum personarum separantur interposito articulo, citavimus in Tract. de Trinit. th. III. n. I. In loco, de quo nunc agimus, versio aethiopica et Facondus Herm. l. I. c. 1. particulam *et* omittunt, eoque evidentius exhibent utriusque praedicati relationem ad unam personam Christum: « magni Dei Salvatoris nostri Iesu Christi. » Praeterea ubi in Scriptura de regno Dei saltem, ut h. l., de regno consummato agitur, adventus et ἐπιφανεῖς semper enuntiat de Iesu Christo 2. Tim. IV. 1. 8; 1. Pet. V. 4; 1. Io. II. 28; III. 2. cf. Matth. XVI. 27; XXVI. 64; Act. I. 11; Phil. III. 20; 1. Cor. XV. 23; 2. Pet. III. 4; Apoc. XXII. 12. 20; nullus autem locus proferri potest, in quo adventum et ἐπιφανεῖς

(1) In versione syriaca res est adhuc clarior; signum genitivi quod in hypothese distinctarum personarum esset praefigendum uni ac alteri, ponitur solum ante primum nomen, qua constructione indicatur nomen sequens esse tantummodo ulteriorem explicationem praedicati antecedentis $\text{ܕܥܘܠܐܘܬܐ ܕܥܘܠܐܘܬܐ ܕܥܘܠܐܘܬܐ}$

veiv hanc de Deo Patre enuntiarum demonstratur cf. Io. V. 22; 1. Cor. XV. 24. Ergo tum ex verbis per se spectatis tum ex analogia Scripturarum constat, ipsum Salvatorem Iesum Christum Tit. II. 13 dici *magnum Deum*, cuius adventum expectamus. Eodem argumento ex nomine Salvatoris et ex epiphania, praesertim spectato simul parallelismo cum v. 13 evincitur, Christum Salvatorem adhuc ter vel quater repetito nomine *Deum* praedicari in hoc eodem contextu Tit. II. 10. 11; III. 4. cf. I. 3. (1).

1. Io. V. 20: « Et scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum (2), et simus in vero Filio eius. *Hic est verus Deus* et vita aeterna. » Ad scopum nostrum praesentem pertinet ultimum incisum, in quo nulla alia potest moveri difficultas, nisi de relatione pronominis *hic*. Aio, referri pronomem ad nomen immediate praecedens « Filius. » Nam *a*) scopus Ioannis in epistola et in Evangelio scribendo, cuius epistola haec est dedicatio et introductio quaedam (cl. P. Patrizi in Evang. l. I. c. 4. n. 61.), non erat demonstrare Patrem esse verum Deum, sed is erat scopus, quem indicat c. I: « annuntiamus vobis vitam aeternam, quae erat apud Patrem et apparuit nobis. » Ut ergo ultima manifesto emphatica sententia epistolae respondeat initio et toti scopo principi, sicut initium et finis evangelii sibi respondent (Io. I. 1; XX. 35), saltem praecidium est gravissimum, hanc ultimam sententiam velut praecedentium summam ad Filium referri, de cuius dignitate scribere Ioanni propositum erat. Hoc

(1) « Benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei » (τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ III. 4.); « praedicatio credita mihi secundum praeceptum Salvatoris nostri Dei » I. 3.; « doctrina Salvatoris nostri Dei » II. 10.; « apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus » II. 11. Est quidem in hoc ultimo loco nunc lectio graeca recepta paulo diversa ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτηρία; verum cum Vulg. consentiant non modo multi PP. latini sed etiam Cyrill. Hieros. vers. copt. et aethiop. et Codd. graeci aliqui. Ceterum etiam in hodierna lectione graeca nomen τοῦ θεοῦ referri ad Christum, demonstratur saltem ex connexionem cum v. 10.

(2) Textus gr. receptus omittit vocabulum *Deum* ἵνα γνωσθῶμεν τὸν ἀληθινόν, sed habent τὸν ἀληθινόν θεόν cum Vulg. plurimi Codd. graeci, inter quos A, pleraeque versiones antiquae, PP. tam graeci quam latini.

quod diximus praedictum, evadit argumentum certum, si consideretur modus, quo haec conclusio epistolae respondet eius initio. « Quod fuit ab initio... de verbo vitae; et vita manifestata est... et annuntiamus vobis *vitam aeternam*, quae erat apud Patrem et apparuit nobis » I. 1. 2. — « Filius Dei venit et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio eius. *Hic est verus Deus et vita aeterna* » V. 20. *Vita et vita aeterna* ut praedictum personae a Ioanne frequenter enuntiat, sed numquam nisi de Filio Dei Iesu Christo Io. I. 4; VI. 35. 48; XI. 25; XIV. 6. Igitur h. l. *vita aeterna* omnino est praedictum illius, qui initio epistolae dicitur *vita aeterna*, quae erat apud Patrem et apparuit nobis. » At hoc posito etiam praedictum alterum *verus Deus* necessario ad eundem pertinet, nempe ad *verum Filium Dei*. b) Pronomen *ὁ* per se et nisi quid obstet, relationem dicit ad id, quod proxime antecedit. Sed omissis hoc canone grammatico et logico, argumentum omnino decretorium est, quod nihil aliud praecessit, quo pronomen apte referri possit, nisi hoc nomen proxime cohaerens « *Filius*. » Dices, referri posse ad Patrem. At nomen *Pater* nullatenus praecessit. Si alia est pronominis relatio quam nos contendimus, ea non potest esse nisi ad nomen praecedens « *verum Deum*. » Quis vero hoc audiat: « ut cognoscamus *verum Deum*. *Hic est verus Deus?* » Sine ullo igitur dubio Filius Iesus Christus praedicatur « *verus Deus*. »

Rom. IX. 5: « Ex quibus (Israelitis) est Christus secundum carnem, qui est *super omnia Deus benedictus in saecula*. »

Senserunt huius praesertim ultimi testimonii vim Sociniani ceterique Rationalistae recentiores, quare locum ipsis perincommodum aliqua punctorum transpositione pervertere conati sunt, feceruntque quod de Gnosticis ait Clemens Alex. Strom. III. p. 442: « accentuum quorundam et punctorum transpositione sapienter et utiliter praecepta in Scripturis vi illata detorquent ad proprias utilitates. » Incredibili autem securitate post Wetstenium appellantes ad veteres Patres et, quae unus scripsit, alii audacter describentes effecerunt, ut paulatim etiam nonnullis Catholicis huius loci interpunctio non usquequaque extra dubitationem esse aut

apud Patres fuisse videretur. Ideo veram et certam lectionem diligentiori opera appendicis instar inferius demonstrabimus. Interim supposita relatione pronominis *qui* ad incipsum « *Christus secundum carnem*, » constat ex allatis hactenus testimoniis, in N. T. Iesum Christum disserta doctrina dici *Deum, magnum Deum, verum Deum, super omnia Deum benedictum in saecula*.

THESIS VII.

De unitate substantiali Iesu Christi Filii Dei cum Deo Patre et de modo distinctionis amborum inter se.

« Ex praecedentibus consequitur et ex verbis dissertis Scripturarum » demonstratur, unitatem debere intelligi substantialem, unam videlicet » substantiam ac naturam divinam Dei Patris et Filii qui est Iesus Christus, quando hic praedicatur *unum* cum Patre. Nihilominus tamen a Patre realiter distinctus est Filius Iesus Christus, quia est proprio sensu » *Filius Dei Patris*, procedens a Patre in unitate naturae per generationem. »

Doctrina de distinctione et unitate Patris et Filii, si per se spectetur Filius ac Verbum Patris, pertinet ad Tractatum de Trinitate; sed si spectetur Verbum incarnatum, profecto praesentis tractationis est demonstrare, hunc hominem Iesum esse verum Filium Dei. Haec autem ipsa demonstratio rite institui non potest, quin ostendatur, quomodo Christus Dominus ipse eiusque Apostoli naturam veri Filii Dei ac proinde unitatem cum Patre atque distinctionem a Patre vindicaverint. Quoniam distinctio ac modus distinctionis personarum in Deo simul cum unitate earundem secundum naturam nobis (in luce clarissima potissimum manifestata est, quando Filius missus a Patre apparuit in carne in similitudinem hominum factus; ideo consideratio unitatis et distinctionis personarum divinarum, et consideratio Iesu Christi, ut est verus Filius unum cum Patre et genitus a Patre, coincidunt quidem *subiecto* et fere etiam fontibus praecipuis demonstrationis; nihilominus tamen utrumque differt tum scopus immediatus tum *modus* considerandi. Propterea etiam tractatio una alteram iuvat, atque hic nobis brevioribus non tamen mutis esse licet, si aliquam doctrinae plenitudinem consequi studeamus.